

Miksi metsien suojelua?

Risto Sulkava

FT, puheenjohtaja

Suomen luonnonsuojeluliitto

Metsän ekosysteemi

Metsäekosysteemissä puut kasvavat yhteistyössä kullekin kasvupaikalle tyypillisen monimuotoisen metsäeliöstön kanssa. Eliöstön muodostamien erilaisten ravintoketjujen verkoston ansiosta uusiutuvaa luonnonvaraa, puuta, on myös meidän ihmisten käytössä varsin runsaasti. Puuta ei kuitenkaan voi irrottaa ympäristöstään, metsästä, ja metsä puolestaan koostuu tuhansista eri lajeista, joilla jokaisella on oma paikkansa ja tehtävänsä metsän ekosysteemin toiminnassa. Ilman maaperän tuhansia pieniä lajeja ravinteet eivät kierrä puiden käyttöön. Ilman monipuolista kasvillisuutta ilmakehän kaasutasapaino ei toimi. Ilman monipuolista hyönteissyöjälajistoa tuholaiset leviävät ja hävittävät koko puuston. Ilman petoja saalislajejaan ei pysy elinvoimaisena. Tuottaakseen puuta ja ollakseen metsää, metsä tarvitsee välttämättä puiden lisäksi niin hajottajalajiston, pedot, loiset kuin symbiontitkin.

Runsas puun käyttäminen tuo mukanaan tarpeen ylläpitää riittävästi sopivan laatuista metsiä myös muun metsää ja puita hyödyntävän lajiston tarpeiksi. Vain näin voidaan turvata ekosysteemin toiminta ja kestävä puunkäyttö. Jos toimintamme hävittää lajistoa (tai hieman laajemmin biodiversiteettiä ylipäätään), olemme vaarallisella tiellä, eikä metsätalouttamme voi kutsua kestäväksi.

Uhanalaiset

Metsien suojelutason riittävyys peilautuu suoraan lajiston tilanteen kautta: Suurin osa Suomen uhanalaisesta eliölajistosta (yht. 1500 lajia) on metsien lajeja. Uhanalaisia lajeja on kaikissa metsätyypeissä, eniten kuitenkin keskimääräistä rehevämpien tyyppien lajistossa. Erityinen ongelma onkin eteläisen Suomen riittämätön metsien suojelualueiden määrä (alle 2 % pinta-alasta). Vanhaa, lahoppuustoa sisältävää, metsää on yhteensä jäljellä ehkä noin 5 % metsäpinta-alasta. Tieteellinen tieto osoittaa lajiston vähenevän rajusti, jos sille sopivan elinympäristön määrä vähenee alle kymmeneen prosenttiin alkuperäisestä. Tällainen on tilanne eteläisessä Suomessa kaikilla metsätyypeillä ja se näkyy uhanalaisten metsälajien määrässä juuri nyt. Nykyisten uhanalaisten lisäksi väheneviä metsälajeja on noin tuhat.

Suomen allekirjoittamat kansainväliset sopimukset vaativat pysäyttämään eliölajien katoamisen.

Monimuotoisuuden kato on arvioitu ilmastonmuutoksen jälkeen suurimmaksi ihmiskuntaa uhkaavaksi riskiksi. Metsissä nämä kaksi uhkatekijää kietoutuvat monilta osin yhteen; metsien pinta-alan tai biomassan määrän väheneminen lisäävät ilmakehän hiilidioksidimäärää, vähentävät hiilen sidontaa, ja siten pahentavat ilmastonmuutosta. Samalla metsien lajisto köyhtyy. Toisaalta ilmastonmuutos, etenkin yhdessä elinympäristöjen pirstoutumisen kanssa, hävittää eliölajeja pelottavan tehokkaasti.

Metsienkäsittelyn vaihtoehdot

Suomen metsätalous on intensiteetiltään maailman kärkeä. Suojelualueita lukuun ottamatta Suomessa ei ole alueita, joihin metsätalous ei vaikuttaisi. Suomalainen metsätalous on myös valinnut voimakkaasti lajistoon ja metsien muuhun käyttöön vaikuttavan käsittelymallin, jossa metsä säännöllisin välein korvautuu avomaalla. Yhdessä laaja-alaisuus ja käytetty alaharvennus - avohakkuumalli johtavat siihen, että iso osa metsien lajistosta voi tulla toimeen vain suojelualueilla. Tästä syystä myös ns. totaalisuojelun pinta-alatarve on suuri.

Metsänhoidon vaihtoehtoja käytetään Suomessa erittäin vähän tai ei ollenkaan. Esimerkiksi Saksan avohakkuuta lähes täysin käyttämätön metsänhoitomalli, tarvitsee lajiston säilyttämiseen selvästi vähemmän tiukasti suojeltua pinta-alaa. Jatkuvan kasvatuksen tyyppisesti hoidettu aina erirakenteisena metsänä pysyvä talousmetsä tarjoaa elinympäristön ja liikkumismahdollisuuden suurelle osalle metsien lajistosta.

Suomessa ei myöskään tunneta suojelualueiden ympäristön tai suojelualueiden välisten käytävien välimuotoisia metsien käsittelyn vaihtoehtoja. Jos metsän lajistolle tärkeät ominaispiirteet säilyttävä käytävien ja puskurivyöhykkeiden suojelun ja talouskäytön välimuoto saataisiin yleiseen käyttöön, voisi kokonaan suojeltavien metsien määrätarve vähentyä. Välimuotoinen metsänhoito voisi turvata lajiston siirtymistä alueelta toiselle. Tällä olisi erityisen suuri merkitys ilmastonmuutoksen haittavaikutusten ehkäisyssä. Lämpenevä ilmasto kun ajaa lajit siirtymään kohti itselleen sopivampaa ilmastoaluetta (pohjoiseen ja itään). Nykyisin erillisinä esiintyvät pienialaiset suojelualuesarekkeet kuitenkin estävät monien lajien siirtymisen. Tämä ns. pirstoutuminen nopeuttaa lajien katoamista erityisen voimakkaasti nykyisen kaltaisissa muuttuvissa olosuhteissa.

Metsien monikäyttöä tarkasteltaessa olisi erittäin tärkeää huomata vaihtohtoisen metsänkäsittelyn luomat mahdollisuudet. Jatkuvasti erirakenteisena pysyvä metsä säilyttää virkistysarvonsa, matkailun vetovoimatekijänsä ja mahdolliset luontaiselinkeinojen erityisolosuhteet selvästi avohakkuumallilla käsiteltäviä metsiä paremmin. Silti taloudellisesti kannattavaa puuntuottoa voidaan jatkaa, eikä metsäteollisuuden maine kärsi turhasta kiistelystä. Kaiken lisäksi samat alueet voivat toimia myös suojelualueiden puskurivyöhykkeinä ja ekologisina käytävinä, joten niillä saavutetaan myös monimuotoisuus- (ja imago-) hyötyjä. Avohakkuumallin jääräpäinen ylläpito ainoana vaihtoehtona lähes kaikilla alueilla on suurimpia typeryyksiä mitä metsäsektorilla tällä hetkellä tehdään. Siitä tullaan varmasti joustamaan, mitä pikemmin sen parempi myös metsäsektorille.

Ilmastonmuutos

Ongelmia voivat aiheuttaa jo lähivuosina esimerkiksi pidentyvä kelirikko-aika, mahdollisesti Suomeen leviävät uudet tuholaiset ja voimistuvat myrskyt sekä aiempaa pidemmät kesäajan kuivuusjaksot. Niin puiden kuin muidenkin metsän lajien sopeutuminen uusiin olosuhteisiin riippuu niiden geneettisen muuntelun määrästä. Jos populaatiot kutistuvat liian pieniksi tai esimerkiksi jalostuksella lajien perimän monimuotoisuutta pienennetään, sopeutuminen ei onnistu ja sukupuutot lisääntyvät. Pidemmän aikavälin uhkakuvana on koko havumetsävyöhykkeen siirtyminen kohti pohjoista.

Suomessa metsiin sitoutuneen hiilen määrä on luonnonmetsiin verrattuna huomasti vähentynyt. Näin siitä huolimatta, että metsien pinta-ala ei Suomessa vähene ja puustokin kasvaa enemmän kuin aikaisemmin. Vanhassa metsässä on kasviainekseen ja maaperään sidottuna huomattavasti enemmän hiiltä kuin talousmetsään ehtii sen puuston lyhyehkönä kasvuaikana sitoutua. Luonnontilainen metsä on myös pidempiaikainen hiilivarasto kuin pääosa puusta valmistetuista tuotteista. Puutuotteiden keskimääräinen hiilipidätysaika rajoittuu muutamaan vuoteen-vuosikymmeneen, kun se luonnonmetsän ”iki-puissa” ja keloissa on satoja vuosia. Maaperään sitoutunut hiili voi pysyä poissa ilmakehästä jopa tuhansia vuosia, mutta tätä hiilivarastoa ilmastonmuutos saattaa lisääntyneen hajotuksen kautta jatkossa pienentää. Metsien suojeleminen on siis hyödyllistä myös ilmaston näkökulmasta.

Tulevaisuus

Metsien suojeleminen ei ole teollisuuden puuhuollolle kovinkaan merkittävä tekijä. Jos Metlan tutkimustulokset pitävät paikkansa, Suomessa on puuta enemmän kuin koskaan valtakunnan metsien inventointihistorian aikana. Puupula on Metlan tietojen valossa pelkkä kupla. Todellisuudessa laadukkaasta puusta kyllä voi olla pulaa, mutta siitä voidaan syyttää ainoastaan epäonnistuneita valintoja metsänhoidon menetelmissä.

Alaharvennus – avohakkuu – harva istutus ja lannoittamalla aikaansaatu nopea kasvu, tuottavat massaksi sopivaa puuta, mutta huonosti sahakelpoista laatua. Myös suo-ojikoilta laatu puuta irtoaa kehnosti.

Venäjän puuntuonnin mahdollinen hiipuminen on ongelma, koska tuotantokapasiteettia on rakennettu sen varaan. Vastuu tehtaiden sulkemisesta on yksin niillä tahoilla, jotka ovat tuontiin perustuvan ylikapasiteetin rakentamisen mahdollistaneet. Toisaalta raakapuun hinnan osuus metsäteollisuuden kustannusrakenteessa on vain muutaman prosentin luokkaa, eli rajukaan tuontipuun tullien korotus ei välttämättä nostaisi kustannuksia kohtuuttomasti, ellei lisähokuttimena toimisi erittäin halpa raaka-aine tropiikissa, yhdessä pienempien työvoimakustannusten ja kehittyvillä markkinoilla kasvavan menekin kanssa. Tähän yhtälöön Suomessa on mahdotonta vastata, vaikka kaikki jo suojellutkin metsät avohakattaisiin puunsaannin varmistamiseksi.

Metsäalan ja suojelun kohtalonyhteys

Metsätaloudesta puhuttaessa ei voida välttää metsien ja samalla lajiston suojeluaihetta, ainakaan jos keskustelijat ovat vähääkään perehtyneet metsiin, metsäalaan ja huolehtivat myös lastemme tulevista elinolosuhteista.

Metsien suojelun vaikutukset metsätalouteen ovat tietysti kahdenlaisia. Suojelu voi vähentää puunsaantia, joskin maanomistajien vapaaehtoinen suojelu tekee sitä vain vähän, koska samoja metsiköitä ei muutenkaan mielellään hakata. Kaikkineen suojelualueiden puuston kokonaismäärä ja -kasvu on teollisuuden volyyymiin nähden pieni.

Nykyisessä liian vähäisen suojelun tilanteessa jokainen suojeltu metsäkohde tuottaa hyötyä paitsi lajistolle ja ilmastolle myös virkistyskäyttäjille, matkailulle, luontaiselinkeinoille ja metsäteollisuuden maineelle. Näistä viimeksi mainittu on elinehto metsäteollisuudelle nykyisessä maailmassa.

Metsoaika?

Metsiensuojelun metso II-ohjelma tuo positiivisen sykäyksen yksityismailla tapahtuvaan metsiensuojeluun. Yksityisellä omistajalla on nyt todellinen mahdollisuus suojella kilpailukykyisellä hinnalla metsäänsä. Hienoa, mutta: Kokonaisuutena kansallisen metsäohjelman ja siihen liittyneen metsiensuojelun Metso II-ohjelman epätasapaino ei lupaa lajistonsuojeluun hyvää. Vaatimaton mahdollisuus suunnitelmalliseen, kustannustehokkaaseen suojeluun tekee ohjelmasta erittäin kalliin. Nykyrahoitus ei riitä alkuunkaan, kun tavoitteena oli lajistonsuojelun saattaminen kohtuulliselle tasolle. Tässä tilanteessa olisi odottanut metsäalan toimivan yhdessä oman etunsa puolesta, eli suojelun riittävän vaikuttavuuden puolella – valitettavasti näin ei käynyt.

Kun nyt vielä ns. puupulan ja biopolttoaineiden käytön lisäämisen varjolla tunnutaan ajavan mitä ihmeellisimpiä uusia ajatuksia nykyisenkin suojelutason heikentämiseksi, ollaan vaarallisella ja täysin kestävämmällä tiellä. Metsäalan kestävyys on osoittautumassa pelkäksi kuplaksi, joka odottaa puhkeamistaan. Onko metsäalalla ja suomalaisilla todella varaa tähän?

Nykytilanteessa odottaisi metsäalan itse olevan aktiivinen maineensa korjaamiseksi. Metsien suojelutilanne on kerta kaikkiaan saatettava sellaiseen tilaan, että uhanalaisten metsälajien määrä alkaa vähetä. Tämä vaatii erityistä panostusta eteläisen Suomen suojelualueiden lisäämiseen. Metsäteollisuus, yritykset eri tasoilla tai valtion maaomaisuuden haltija eivät voi jättäytyä pois kehityksestä.